

Stärka barns delaktighet

Kunskapsstöd för socialtjänsten

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. På begäran kan vi ta fram publikationen i ett alternativt format för personer med funktionsnedsättning. Skicka frågor om alternativa format till alternativaformat@socialstyrelsen.se.

Artikelnummer: 2026-3-10078

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, mars 2026

Förord

Varje år kommer barn i behov av skydd eller stöd i kontakt med socialtjänsten. Det rör sig bland annat om barn som befinner sig i utsatta livssituationer och i många fall är utsattheten relaterad till våld i nära relation, antingen mot någon i barnets närhet eller mot barnet självt. Oron är ofta hög för att barnets hälsa och utveckling ska skadas här och nu, eller på sikt. Barn har rätt att vara delaktiga i frågor som rör dem. Att barnet är och känner sig delaktigt är ofta en förutsättning för att nå fram med rätt stöd i rätt tid.

För att barns delaktighet ska bli en självklar del av socialtjänstens arbete krävs att frågan inte bara drivs av enskilda medarbetare, utan är en integrerad del av verksamhetens struktur, uppföljning och utvecklingsarbete.

Barns delaktighet är en fråga som ständigt behöver hållas levande inom socialtjänsten. Det är inget som kan bockas av som uppnått eller avslutat utan det kommer alltid finnas ett behov av fortsatt arbete för att förbättra eller upprätthålla goda förutsättningar för barns delaktighet. Vår förhoppning är att detta kunskapsstöd kan utgöra en grund för ett sådant utvecklings- och förbättringsarbete inom socialtjänstens barn- och ungdomsvård.

Stödet utgår från gällande rätt och bygger på bästa tillgängliga kunskap. Värdefulla synpunkter har inhämtats från yrkesverksamma inom socialtjänsten runt om i landet men även från nationella aktörer samt civilsamhällesorganisationer. Socialstyrelsens råd för barn och unga har bidragit till framtagandet genom att dela med sig av insiktsfulla erfarenheter.

Utredaren Karin Blomgren har ansvarat för framtagandet av kunskapsstödet med Annika Öquist som ansvarig enhetschef.

Johanna Kumlin
Avdelningschef
Avdelningen för kunskapsstyrning socialtjänst

Innehåll

Förord	3
Inledning	6
Varför behöver socialtjänsten ha kunskap om barns delaktighet?	6
Kunskapsstöd för dig som arbetar på en styrande, ledande eller strategisk nivå.....	7
1. Vad visar forskning om barns delaktighet?	10
Barns delaktighet kan bidra till bättre kvalitet	10
Nationella studier visar på brister	10
Barn beskriver både upplevd delaktighet och utanförskap	11
Arbetsätt och bemötande som främjar delaktighet, ur barns perspektiv	11
Barn lyfter fram relationens betydelse	11
Forskning visar på hinder och utmaningar	12
2. Juridiska utgångspunkter för barns delaktighet	15
Barnets rätt till delaktighet.....	15
Vårdnadshavares bestämmanderätt	17
3. Skapa goda förutsättningar för barns delaktighet.....	20
Delaktighet som en självklar del i verksamheten.....	20
Systematiskt kvalitetsarbete med fokus på barns delaktighet	20
Stödverktyg och struktur ger bättre förutsättningar för barns delaktighet	21
Tid och kompetens.....	23
Skapa förutsättningar för ett tillitsskapande och relationsbyggande arbete.....	24
En modell för delaktighet kan utgöra ett stöd i arbetet	25
4. Att följa upp barns delaktighet.....	29
Uppföljning och kvalitetsutveckling	29
Individuell uppföljning	30
5. Skapa delaktighet utifrån barnets förutsättningar och behov	32
Viktiga aspekter för att skapa en miljö som upplevs trygg	32
Individanpassning bidrar till ökad delaktighet och inflytande.....	33
6. Reflektionsmaterial som stöd i arbetet.....	37
Referenser.....	39

Metodbilaga.....	42
Litteratursökning.....	43

Inledning

Varför behöver socialtjänsten ha kunskap om barns delaktighet?

Ett professionellt socialt arbete som omfattar ärenden i den sociala barn- och ungdomsvården behöver genomföras tillsammans med barn, unga och föräldrar, för att barn och unga ska få det stöd och skydd som de behöver[1]. Av forskning som baseras på barns egna erfarenheter framgår dock att barn ofta upplever att de inte har fått information i beslut som rör dem eller involverats tillräckligt i socialtjänstens beslutsprocesser[2-4]. Detta kan i sin tur göra att barn känner mindre förtroende för socialtjänsten och har svårt att förstå de beslut som fattas.

Att FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) har blivit lag i Sverige har ökat medvetenheten inom olika verksamheter, däribland socialtjänsten, om barns rättigheter och deras rätt att få vara delaktiga i frågor som rör dem. Samtidigt kan en osäkerhet kring juridiska, ekonomiska och organisatoriska ramar samt praktiska svårigheter utgöra hinder för barns delaktighet i kontakt med socialtjänsten. Dessutom kan krav på effektivitet och standardisering inom den sociala barn- och ungdomsvården konkurrera med behovet av flexibla arbetssätt för att involvera och lyssna på barn utifrån deras individuella behov och förutsättningar. Bristande delaktighet kan leda till brister i socialtjänstens insatser, till exempel att de inte anpassas tillräckligt efter barnets behov[5].

Detta kunskapsstöd har tagits fram för att stödja arbetet med att förverkliga barnets rätt till delaktighet med socialtjänsten. Innehållet baseras på gällande rätt och bästa tillgängliga kunskap om barns delaktighet i kontakt med socialtjänstens barn- och ungdomsvård där Socialstyrelsens kartläggning av barns delaktighet har varit en viktig utgångspunkt.¹ Kartläggningen synliggör såväl behov som hinder för barns delaktighet samt tänkbara åtgärder för att tillgodose eller komma till rätta med dessa.

¹ Socialstyrelsen (2026) Kartläggning av barns delaktighet i ärenden inom socialtjänstens barn- och ungdomsvård. Resultat och analys.

Kunskapsstöd för dig som arbetar på en styrande, ledande eller strategisk nivå

Ett förverkligande av barns rätt till delaktighet behöver säkerställas genom ledning, styrning och organisation. Det handlar om att se till att ett barnrättsperspektiv genomsyrar processer och rutiner, att socialarbetare ges rätt förutsättningar för att kunna göra barn delaktiga i praktiskt arbete och att verksamhetsuppföljningen fångar barns delaktighet och upplevelse.

Detta kunskapsstöd riktar sig därför till dig som arbetar på en styrande, ledande eller strategisk nivå inom socialtjänsten. Som förtroendevald, chef, verksamhetsutvecklare, utvecklingsledare, kvalitetssamordnare eller strateg har ni alla ansvar, mandat och möjlighet att ge goda förutsättningar för barns delaktighet.

Kunskapsstödet kan också vara av intresse för dig som arbetar direkt med barn, ungdomar och deras familjer inom socialtjänsten.

Upplägg och innehåll

Kunskapsstödet består av sex kapitel som vart och ett omfattar olika aspekter kopplat till barns delaktighet.

Kapitel 1, Vad visar forskning om barns delaktighet?

Kapitlet innehåller en sammanställning av forskning om barns delaktighet som synliggör hinder och utmaningar samt framgångsfaktorer för barns delaktighet i socialtjänsten.

Kapitel 2, Juridiska utgångspunkter för barns delaktighet

Kapitlet ger en beskrivning av barns rätt till delaktighet i kontakt med socialtjänsten.

Kapitel 3, Skapa goda förutsättningar för barns delaktighet

Kapitlet redogör för organisatoriska förutsättningar som behöver finnas på plats för att möjliggöra och stärka barns delaktighet. I kapitlet ger vi också exempel på delaktighetsmodeller som syftar till att främja barns delaktighet.

Kapitel 4, Att följa upp barns delaktighet

Kapitlet ger stöd i hur barns delaktighet kan uppmärksammas och stärkas genom uppföljning och systematiskt kvalitetsarbete.

Kapitel 5, Skapa delaktighet utifrån barnets förutsättningar och behov

Kapitlet ger stöd i hur socialtjänsten kan möjliggöra för barn att vara delaktiga utifrån deras individuella behov och förutsättningar.

Kapitel 6. Reflektionsmaterial som stöd i arbetet

Kapitlet innehåller ett reflektionsmaterial som kan ge stöd och struktur i ett utvecklingsarbete som syftar till att stärka och bibehålla barns delaktighet i socialtjänsten.

Begrepp

Begreppet *barn* avser personer i åldrarna 0–17 år.

Barns rätt till *delaktighet* utgår från artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, som anger rätten att fritt uttrycka sina åsikter och att dessa ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Barnets rätt till delaktighet framgår också av bland annat 3 kap. 1–3 §§ socialtjänstlagen (2025:400), SoL. Begreppet delaktighet kan beskrivas med hjälp av barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 där det framgår att delaktighet kan betraktas som en pågående process som innefattar informationsutbyte och dialog mellan barn och vuxna, grundad på ömsesidig respekt, där information ges på ett sätt barnet kan ta till sig, där barn ges möjlighet att uttrycka sina åsikter och där dessa åsikter beaktas och kan påverka beslut i frågor som rör barnet.²

Att säkerställa barnets rättigheter i åtgärder eller vid beslut som rör barnet innebär att ha ett *barnrättsperspektiv*.³

I stödet förekommer olika begrepp för att benämna yrkespersoner i socialtjänsten som barnet kommer i kontakt med och som utför det sociala arbetet. I vissa fall benämns *socialsekreterare* specifikt och i en kontext som avser barnets delaktighet inom ramen för socialtjänstens myndighetsutövning. Även begreppen *yrkesverksamma* och *socialarbetare*

² FN:s kommitté för barnets rättigheter. Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (2009) Barnets rätt att bli hörd. CRC/C/GC/12.

³ Se proposition 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter s. 95.

förekommer och kan då omfatta fler funktioner inom socialtjänstens verksamhet, exempelvis utförare av socialtjänstens insatser.⁴

⁴ Kunskapsstödet har tagits fram inom regeringsuppdraget om att stärka våldsutsatta barns och ungas delaktighet i ärenden inom socialtjänstens barn- och ungdomsvård där begreppet *öppna insatser* förekommer, se S2023/02748 (delvis). Begreppet öppna insatser finns inte i socialtjänstlagen (2025:400), SoL. Där används begreppet *insats* som en övergripande benämning för de stöd- och hjälpåtgärder som socialnämnden tillhandahåller enskilda, se 10 kap. 1 § SoL.

1. Vad visar forskning om barns delaktighet?

Detta kapitel sammanfattar aktuell forskning om barns delaktighet inom den sociala barn- och ungdomsvården. Syftet är att ge en kunskapsgrund som kan utgöra ett stöd för dig som har en styrande, ledande eller strategisk roll i arbetet med att utveckla och stärka barns delaktighet. Genom att synliggöra centrala hinder och framgångsfaktorer ger kapitlet vägledning i hur arbetssätt och strukturer kan utvecklas för att främja barns medverkan och inflytande i praktiken. För att läsa mer om hur litteraturgenomgången har genomförts, se Metodbilagan.

Barns delaktighet kan bidra till bättre kvalitet

Barn har rätt att vara delaktiga i frågor som rör dem. Det betyder bland annat att de ska få relevant information och ges möjlighet att framföra sina åsikter. Hänsyn ska tas till barnets åsikter i bedömningen av barnets bästa. Forskning ger stöd för att när barn får möjlighet att vara delaktiga i socialtjänstens beslutsprocesser genererar det också värdefulla följeffekter. Att beslut som fattas blir mer inkluderande och insatser som ges blir mer skraddarsyddas för specifika behov, är exempel på sådana positiva följeffekter[6].

Nationella studier visar på brister

Nationell forskning lyfter fram att barn i Sverige inte görs delaktiga i socialtjänstens utredningar samt vid planering och utformning av insatser i den utsträckning som är önskvärd. Exempelvis visar en nationell studie att barns delaktighet i våldsärenden är hög i början av ärendeprocessen, men minskar sedan under utredningens gång. Studien visar även att föräldrarnas berättelse ges större utrymme än barnets och blir i vissa fall den berättelse som tillåts vara styrande[7]. En annan svensk studie om barns delaktighet inom socialtjänstens öppenvårdsinsatser, visar hur vuxna tenderar att premiera ”vuxna” egenskaper hos barn och lyfter fram utmaningarna med att låta barn delta i en struktur som är skapad av och anpassad efter vuxna[8]. Ytterligare en svensk studie lyfter fram att socialarbetarens uppfattningar och föreställningar om barn med funktionsnedsättning riskerar att påverka barnets möjlighet till delaktighet i utredningar och insatser negativt, genom att underskatta barnets förmåga att uttrycka sig[9].

Barn beskriver både upplevd delaktighet och utanförskap

Forskning som bygger på barns egna erfarenheter visar att barn både kan uppleva delaktighet och utanförskap i kontakten med socialtjänsten. Studier skiljer på formell delaktighet och verkligt inflytande och lyfter fram att delaktighet inte nödvändigtvis leder till faktisk påverkan. Många barn beskriver att de har känt sig utanför i beslutsprocesser och saknat tillräcklig information eller inflytande[2–4]. Samtidigt visar forskning att upplevd delaktighet kan vara meningsfull även om det inte innebär en möjlighet att faktiskt kunna påverka besluten, om barn känner att de blir lyssnade på, förstådda och respekterade, och får möjlighet att uttrycka sin åsikt eller förstå processen[10]. Barns delaktighet kan alltså beskrivas genom upplevd delaktighet och faktisk delaktighet – där båda dessa aspekter är viktiga.

Arbetssätt och bemötande som främjar delaktighet, ur barns perspektiv

Barn betonar vissa egenskaper hos vuxna som avgörande för att känna sig trygga och delaktiga, som att vuxna visar engagemang, är lyhörda, kommunicerar tydligt och skapar en trygg stämning. Att känna sig respekterad och tagen på allvar är många gånger en förutsättning för att barnet ska våga uttrycka sig[11].

Forskning ringar in professionella arbetssätt, som barn själva ser som betydelsefulla för deras upplevelse av delaktighet. Ett ömsesidigt informationsutbyte och en möjlighet att få vara aktivt involverade i dialog och beslutsprocesser beskrivs som viktigt[10]. Ett annat genomgående tema är en önskan om att informationen ska vara transparent och att den också är det genomgående under hela handlägningsprocessen[10].

Barn lyfter fram relationens betydelse

Relationen mellan barnet och socialarbetaren är viktig för både upplevelsen av delaktighet och den faktiska delaktigheten. En trygg och tillitsfull relation kan underlätta för barn att uttrycka sig och säga vad de verkligen tycker[2]. Barn beskriver ibland relationen som viktigare än själva beslutet. För att möjliggöra en tillitsfull relation, lyfter forskningen fram ytterligare en faktor, nämligen att det ges förutsättningar för ett långsiktigt engagemang, vilket talar för att förtroende måste få lov att byggas upp över tid[11].

Olika förhållnings- och tillvägagångssätt från socialarbetarens sida kan göra det lättare att skapa en trygg relation och stärka barnets upplevelse av delaktighet[10]. Det handlar bland annat om:

- att socialarbetaren hjälper barnet att uttrycka sina behov och är öppen för olika sätt att kommunicera på, även bortom det verbala.
- att få barnet att känna sig lyssnat på, till exempel genom att visa ett genuint intresse för barnets välmående.
- att bygga relationer utöver det strikt professionella. Barn beskriver att de uppskattar att lära känna sin socialarbetare och att relationen är mer informell.
- att vara medveten om maktbalansen mellan barn och professionella och aktivt motverka den. Det kan göras genom att anpassa kommunikation, tempo och beslutsprocesser efter barnets förutsättningar. Sådana barncentrerade förhållningssätt sätter barnets perspektiv i centrum i stället för att vuxnas perspektiv eller regler ska dominera[10].

Forskning visar på hinder och utmaningar

Utmaningar med att skapa en trygg relation

Som beskrivits ovan betonar barn att den personliga relationen mellan barnet och socialarbetaren är viktig för att känna delaktighet. Även socialarbetare ser relationen som viktig, eftersom den hjälper dem att bedöma om det barnet uttrycker verkligen speglar det som barnet känner och vill[2]. Det finns dock flera omständigheter som kan hindra relationsbyggandet. Socialarbetare kan känna sig osäkra på hur de ska prata enskilt med barn. De kan också se det som en utmaning att skapa en tillräckligt trygg miljö för att barnet ska känna att det går att uttrycka sig fritt. Ibland påverkar föräldrars eller andra vuxnas åsikter barnet, vilket gör att socialarbetaren kan tvivla på om barnets åsikt är helt självständig eller ett uttryck för lojalitet eller påverkan från omgivningen[2]. Studier visar också att socialarbetare behöver ta hänsyn till barnets rätt att få vara barn och inte bära vuxnas problem. Vidare kan förutsättningarna för delaktighet försvåras av att grunden för barnets delaktighet är ofrivillig, eller när valmöjligheterna för barnen är begränsade. Forskning visar även att delaktigheten prioriteras ner i vissa situationer, till exempel när socialtjänsten snabbt måste ingripa till skydd för ett barn, utan att först fråga efter barnets uppfattning av vare sig problemet eller lösningen[2].

Socialt arbete, ett komplext uppdrag med motstridiga intressen

Den myndighetsutövning som socialtjänsten förfogar över kan i sig utgöra ett hinder för barnet att vilja vara delaktigt[3]. Socialsekreterarnas arbete är komplext och kan innehålla motstridiga uppdrag. De ska både tillgodose barnets behov av stöd och skydd, lyssna på barnet och samtidigt stötta föräldrarna i deras föräldraskap[3]. De måste också väga barnets behov på kort sikt mot behov på längre sikt. Det innebär att det kan finnas spänningsförhållanden mellan barnets rätt till delaktighet och inflytande å ena sidan och rätten till skydd å den andra. Socialsekreterarens behov av att samla in ett tillräckligt underlag för bedömning och beslut i frågor som rör barnet behöver balanseras mot barnets förutsättningar och rätt att lämna information på sina egna villkor[3].

Individuella omständigheter kan medföra sämre förutsättningar för delaktighet

Möjligheten till delaktighet kan minska när socialarbetare ser barnet som sårbart eller i behov av skydd. Vid beslut som ska skydda barnet kan socialarbetare tveka att involvera barnet, särskilt yngre barn, om de bedömer att det kan vara olämpligt eller riskera barnets säkerhet. Det kan också bero på att barnet själv inte vill delta eller att socialarbetaren upplever att barnet inte är redo[2]. En del socialarbetare hänvisar till att barn på grund av bristande förståelse eller av känslomässiga skäl inte har möjlighet att uttrycka sin åsikt[2].

Det tycks också vara lättare för socialarbetaren att ta till sig åsikter från barn som är tydliga i sitt uttryck och som följer den plan som vuxna har för arbetet[12]. Socialarbetares uppfattning om barnet kan alltså påverka i vilken grad barnet blir lyssnat på – barn som uppfattas som förnuftiga tas ofta mer på allvar än barn som uppfattas som irrationella[2].

Vissa barn som kommer i kontakt med socialtjänsten har funktionsnedsättningar och behöver särskilt stöd, exempelvis för att kommunicera. Tidigare studier och uppföljningar av barnkonventionens genomslag inom olika verksamheter har visat att barnperspektivet inte uppfylls i tillräcklig utsträckning i ärenden som rör just barn med funktionsnedsättningar. En rapport från diskrimineringsombudsmannen visar att barn med funktionsnedsättning riskerar att ha sämre delaktighet i socialtjänstens utredningar och insatser[9]. Socialstyrelsens uppföljning av barnkonventionens genomslag vid tillämpning av lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) visar att bristerna främst gäller svårigheter kopplat till barns delaktighet[13]. Hinder för delaktighet kan handla om brist på kunskap om olika funktionsnedsättningar och därmed också bristande

möjlighet att anpassa utredningar och samtal efter barnens behov. Det kan också handla om att personalen saknar tillgång till och kompetens för att använda kommunikationsstöd i sitt arbete[13].

Organisatoriska hinder för barns delaktighet

Forskning visar att socialarbetare i olika länder ofta upplever liknande organisatoriska hinder för att göra barn delaktiga. Exempel på sådana hinder är en stor mängd ärenden, krav på administration och dokumentation samt brist på personal. Brist på tid för kvalitativa möten kan skapa en miljö som upplevs som barnovänlig och påverka relationen mellan socialsekreterare och barn negativt. Socialsekreterare är också oroade för att arbetskultur, organisation och lagstiftning kan påverka deras arbete med barn på ett negativt sätt. Sammanfattningsvis visar forskningen att byråkratiska system, hög arbetsbelastning och vissa organisationsstrukturer kan begränsa barns delaktighet[3, 14].

2. Juridiska utgångspunkter för barns delaktighet

I detta kapitel ges en kortfattad beskrivning av de juridiska utgångspunkterna för barnets delaktighet i socialtjänsten. Kapitlet syftar till att utgöra ett stöd för dig som har en styrande, ledande eller strategisk roll genom att tydliggöra barnets rätt till delaktighet i socialtjänsten.

Barnets rätt till delaktighet

Socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för enskildas självbestämmanderätt och integritet.⁵ Insatser ska också utformas och genomföras tillsammans med den enskilde.⁶ Det innebär att socialtjänsten ska arbeta för att barn, vårdnadshavare och unga får möjlighet att vara delaktiga såväl i utredningsarbetet som i utformningen av och genomförandet av insatser. Alla barn har också rätt att vara delaktiga i frågor som rör dem, vilket framgår av flera olika lagar som bland annat barnkonventionen och SoL.⁷ Barnets rätt att komma till tals gäller alla barn och oavsett ålder. Barn har dock ingen skyldighet att uttrycka sina åsikter.

Hänsyn ska tas till barnets åsikter i bedömningen av barnets bästa

Artikel 12 i barnkonventionen om barnets rätt att komma till tals är inte bara rättighet i sig. Den ska även beaktas vid tolkning och genomförande av alla andra rättigheter.⁸ En myndighet behöver till exempel ta hänsyn till barnets åsikter när myndigheten gör bedömningar av barnets bästa.⁹ Det framgår också av 3 kap. 1 § SoL att socialtjänsten vid bedömningen av barnets bästa ska ta hänsyn till barnets åsikter. Barnets bästa ska beaktas vid alla åtgärder som rör barn. Det gäller till exempel vid handläggning av ett ärende, genomförande av en insats eller uppföljning av barnets situation.¹⁰ När det gäller vård- eller behandlingsinsatser för ett barn, ska det som är bäst för barnet vara avgörande.¹¹ För att kunna ta hänsyn till barnets åsikter behöver barnet ges möjlighet att komma till tals.

⁵ Se 2 kap. 1 § andra stycket SoL.

⁶ Se 10 kap. 3 § SoL.

⁷ Se artikel 12 i barnkonventionen och 3 kap. SoL. Se även 36 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, och 8 § lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS.

⁸ Se CRC/C/GC/12, p. 2.

⁹ Jfr CRC/C/GC/14, p. 43–45 och CRC/C/GC/12, p. 70–74.

¹⁰ Se proposition 2024/25:89 En förebyggande socialtjänstlag – för ökade rättigheter, skyldigheter och möjligheter s. 649 f.

¹¹ Se 3 kap. 1 § SoL.

Barnets rätt att framföra sina åsikter

Av 3 kap. 2 § SoL framgår att ett barn ska *ges möjlighet* att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Åsikterna ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Om barnet inte vill uttrycka sina åsikter måste socialtjänsten respektera det. Det innebär att socialtjänsten inte ska försöka klargöra barnets inställning på annat sätt. Om det handlar om att barnet inte har förmåga att ge uttryck för sina åsikter, inte ens med hjälp av kommunikationsverktyg, är det viktigt att åsikterna klarläggs på ett sätt som visar respekt för barnets integritet och självbestämmande.¹²

Barnets rätt till information

En förutsättning för att kunna uttrycka sina åsikter är att barnet får information. Ett barn som är i kontakt med socialtjänsten ska informeras kontinuerligt och bli delaktig i det som pågår och planeras och som har med barnets situation att göra. Information behöver ges kontinuerligt under hela tiden som ett ärende pågår.¹³ Informationen ska också var anpassad till barnets individuella behov och situation i fråga om ålder, mognad och individuella förutsättningar.¹⁴ Den som lämnar informationen ska också så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått informationen.¹⁵

Barnets rättigheter ska respekteras utan åtskillnad av något slag

En av barnkonventionens grundprinciper är förbudet mot diskriminering.¹⁶ Enligt artikel 2 ska varje barns rättigheter i konventionen respekteras och tillförsäkras utan åtskillnad av något slag. Enligt barnrättskommittén innebär förbudet mot diskriminering inte att alla barn ska behandlas exakt likadant utan skyldigheten att inte diskriminera kan ibland kräva särskilda åtgärder för enskilda eller grupper av barn för att deras rättigheter ska bli tillgodosedda.¹⁷ Det kan till exempel behövas särskilt stöd för att möjliggöra för barn med funktionsnedsättning att komma till tals.

¹² Se prop. 2024/25:89 s 650.

¹³ Se prop. 2024/25:89 s 650–651.

¹⁴ Se 3 kap. 3 § SoL.

¹⁵ Se 3 kap. 3 § SoL.

¹⁶ Se artikel 2 i barnkonventionen. Förbud mot diskriminering finns även i bland annat 1 kap. 2 § regeringsformen och i diskrimineringslagen (2008:567).

¹⁷ Se barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5 (CRC/GC/2003/5) Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter p. 12.

Vårdnadshavares bestämmanderätt

Vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter.¹⁸ Vårdnadshavaren ska dock i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Beslutanderätten över barnets personliga förhållanden flyttas successivt från vårdnadshavare till barn i takt med barnets stigande ålder och utveckling. Det finns inte någon generell åldersgräns för när barn bör ha ett avgörande inflytande i olika frågor, utan en bedömning måste göras i varje enskilt fall. Bedömningen av barnets beslutskompetens är beroende av frågans komplexitet, situationens karaktär samt varje barns individuella förutsättningar.¹⁹

I SoL finns vissa åldersgränser att ta hänsyn till. Exempelvis krävs alltid vårdnadshavares samtycke för att erbjuda *insatser utan individuell behovsprövning* till ett barn som *inte* har fyllt 15 år.²⁰ Vårdnadshavares samtycke krävs dock inte för att nämnden ska kunna *besluta om insatser för att tillgodose barnets personliga behov* om barnet har fyllt 12 men inte 15 år, om det är lämpligt och barnet samtycker till det.²¹ För ett barn som har fyllt 15 år får nämnden besluta om insatser för att tillgodose barnets personliga behov även utan vårdnadshavarens samtycke, om det är lämpligt och barnet begär eller samtycker till det.²² Vårdnadshavarens samtycke krävs dock alltid för insatser i form av vård i ett familjehem, jourhem, stödboende eller hem för vård eller boende och för insatser i form av boende i bostäder med särskilt stöd.²³

Barn som har fyllt 15 år har rätt att föra sin egen talan i mål och ärenden enligt SoL och LVU.²⁴ Det innebär bland annat att barnet kan ansöka om bistånd från socialtjänsten på egen hand, men socialtjänsten behöver hämta in vårdnadshavarens inställning till ansökan under utredningen.²⁵

Sekretess mellan barn och vårdnadshavare

Enligt huvudregeln i 12 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), OSL, gäller sekretess till skydd för en underårig även i förhållande till dennes vårdnadshavare. Sekretessen gäller dock inte i den utsträckning som vårdnadshavaren enligt 6 kap. 11 § föräldrabalken har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnet. Rätten för

¹⁸ Se 6 kap. 11 och 13 §§ föräldrabalken, FB.

¹⁹ Se prop. 2012/13:10 s. 104.

²⁰ Nämnden får tillhandahålla ett barn insatser utan individuell behovsprövning, om barnet har fyllt 15 år och det är lämpligt att insatsen tillhandahålls på det sättet. Se 21 kap. 2 § SoL.

²¹ Se 21 kap. 1 § andra stycket SoL.

²² Se 21 kap. 1 § tredje stycket SoL.

²³ Se 21 kap. 1 § fjärde stycket SoL.

²⁴ Se 3 kap. 4 § SoL och 36 § andra stycket LVU.

²⁵ Jfr JO 1989/90 s. 219 och RÅ 83 2:18.

vårdnadshavaren att ta del av uppgifter om barnet avtar successivt i takt med att barnet blir äldre och bestämmanderätten flyttas över till barnet. När barnet har nått en viss mognad och utveckling i övrigt anses vårdnadshavarna därför inte längre kunna ta del av personliga förhållanden som rör barnet. Det kan till exempel gälla vad barnet har berättat för en socialsekreterare.

I vissa undantagsfall kan det av hänsyn till barnets bästa vara befogat att inte lämna ut vissa uppgifter till föräldrarna även om det är fråga om ganska små barn. I 12 kap. 3 § OSL finns därför en regel som innebär att sekretess för uppgift till skydd för en underårig gäller även i förhållande till vårdnadshavaren, om det kan antas att den barnet lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren.

Om sekretess inte gäller i förhållande till vårdnadshavaren förfogar denne ensam eller, beroende på barnets ålder och mognad, tillsammans med barnet över sekretessen.

Socialtjänstens samtal med barn under utredning

Vid en utredning som gäller ett barns behov av skydd eller stöd har socialtjänsten en möjlighet att tala med barn utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.²⁶ Av Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2014:6) om handläggning av ärenden som gäller barn och unga framgår att socialtjänsten bör träffa barnet både med och utan vårdnadshavare för att genom samtal och observationer bilda sig en uppfattning om barnets situation.²⁷

²⁶ Se 20 kap. 7 § SoL.

²⁷ SOSFS 2014:6.

Läs mer om frågor som rör barnets delaktighet och dokumentation

- Socialstyrelsens handbok Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten
- Socialstyrelsens handbok Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten
- Socialstyrelsens meddelandeblad Insatser utan individuell behovsprövning – vad gäller? (Nr 3/2025)
- Socialstyrelsen (2018) Att samtala med barn. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården
- Socialstyrelsen (2023) Bedöma barns mognad för delaktighet – Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården samt tandvården

3. Skapa goda förutsättningar för barns delaktighet

Du som jobbar i en ledande, styrande eller strategisk funktion inom socialtjänsten har en viktig roll att skapa och upprätthålla hållbara strukturer som gör det möjligt för medarbetare att arbeta utifrån ett barnrättsperspektiv och stärka barns delaktighet i socialtjänsten. I detta kapitel beskriver vi några av de aspekter som kan bidra till att skapa goda organisatoriska förutsättningar för barns delaktighet.

Delaktighet som en självklar del i verksamheten

I det direkta mötet har den enskilda socialarbetaren ett ansvar att se till att barnets rätt till delaktighet tillgodoses och kan ofta också se hur barnets delaktighet skapar ett mervärde i det egna arbetet. För att rätten till delaktighet ska förverkligas räcker det dock inte att frågan upprätthålls av enskilda medarbetare, utan den behöver utgöra en integrerad del i verksamhetens processer, rutiner, uppföljning och kvalitetsutveckling. En struktur som främjar barns delaktighet behövs på alla nivåer i organisationerna, från beslutande politiska forum och högsta ledning, till medarbetare inom olika delar av socialtjänstens organisation.

Systematiskt kvalitetsarbete med fokus på barns delaktighet

Av 5 kap. 1 § SoL framgår att verksamhet inom socialtjänsten ska vara av god kvalitet och bedrivas i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet.²⁸ Kvaliteten ska också systematiskt och fortlöpande följas upp, utvecklas och säkras.²⁹ Socialnämnden och den som bedriver enskild verksamhet enligt SoL eller LSS har ett ansvar att inrätta ett ledningssystem för det systematiska kvalitetsarbetet.³⁰ Att ha ett ledningssystem innebär att det finns en struktur för hur kvalitetsarbetet ska bedrivas på alla nivåer i kommunen eller inom den verksamhet som bedrivs i enskild regi. Med stöd av ledningssystemet ska socialtjänsten planera, leda, kontrollera, följa upp, utvärdera och förbättra verksamheten.³¹ I arbetet ingår att identifiera,

²⁸ Se 5 kap. 1 § SoL och 6 § LSS.

²⁹ 5 kap. 2 § SoL.

³⁰ Se Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete.

³¹ Se 3 kap. 2 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2011:9) om ledningssystem för ett systematiskt kvalitetsarbete.

beskriva och fastställa de processer, aktiviteter och rutiner i verksamheten som behövs för att säkra verksamhetens kvalitet. Med kvalitet menas i SOSFS 2011:9 att en verksamhet uppfyller alla de krav och mål som gäller för verksamheten enligt lagar och andra föreskrifter om bland annat socialtjänst.³² Det handlar bland annat om att se till att barns rätt till delaktighet tillgodoses.

Att ledningssystemet fungerar över tid säkerställs genom egenkontroll och utredning av avvikelser. Med egenkontroll avses 2 kap. 1 § SOSFS 2011:9 *systematisk uppföljning och utvärdering av den egna verksamheten samt kontroll av att den bedrivs enligt de processer och rutiner som ingår i verksamhetens ledningssystem*. Om det visar sig att processerna och rutinerna inte är ändamålsenliga för att säkra verksamhetens kvalitet ska de förbättras. Den som bedriver verksamhet bör därför upprätta en kvalitetsberättelse där det framgår hur man har arbetat med att utveckla och säkra kvaliteten i verksamheten.³³ Exempelvis kan egenkontroll kopplat till barns rätt till delaktighet genomföras genom granskning av barnutredningar för att se vilken information som har lämnats till barn, när och på vilket sätt informationen har lämnats och vilken hänsyn som har tagits till barns åsikter i förhållande till ålder och mognad. Läs mer om uppföljning av barns delaktighet i kapitel 5.

Läs mer

Läs mer om god kvalitet och ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete i Socialstyrelsens handbok *Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten*.

Stödverktyg och struktur ger bättre förutsättningar för barns delaktighet

Strukturerade arbetssätt och gemensamma rutiner kan utgöra ett stöd för personalen att arbeta på ett likartat sätt. Det finns inte *ett sätt* som fungerar för alla barn i alla situationer utan socialarbetare kan behöva ha en ”verktygslåda” med varierat innehåll. Nedan ges exempel på olika former av stöd i arbetet.

- *Strukturerade arbetssätt* ger stöd för att alla barn får likvärdiga förutsättningar att vara delaktiga, förutsatt att arbetssättet i sig främjar delaktighet. BBIC är ett exempel på arbetssätt som syftar till att ge socialtjänsten struktur och systematik så att arbetet utgår från det unika barnets situation, har barnets behov i fokus, håller god kvalitet, bedrivs

³² Se 2 kap. 1 § SOSFS 2011:9.

³³ Se allmänna råd till 7 kap. 1 § SOSFS 2011:9.

rättssäkert och följer gällande regelverk[15]. Ett annat exempel är Signs of Safety som är en lösningsfokuserad modell för samtal med föräldrar och barn[16]. Såväl BBIC som Signs of safety inkluderar hela ärendeprocessen, från inkommen anmälan eller ansökan fram tills dess att socialtjänsten avslutar ärendet. Läs mer om BBIC grundprinciper nedan.

- *Standardiserade bedömningsmetoder* kan utgöra ett stöd i arbetet med bedömningar av till exempel funktionsförmåga, ett behov eller en risk. En standardiserad bedömningsmetod innehåller en manual samt ett bedömningsinstrument med fastställda frågor. Manualen beskriver hur bedömningen ska genomföras. För att en bedömningsmetod ska vara hjälpsam krävs att den används för den avsedda målgruppen och på det sätt som manualen beskriver. Ett bedömningsinstrument bygger på forskning och beprövad erfarenhet som visat vilka områden som är viktiga för det som ska bedömas. Uppgifterna som samlas in speglar vad som är viktigt att belysa för att bedöma den aktuella situationen, funktionen, behovet eller risken. För att hitta bedömningsmetoder som används av socialtjänsten finns det information på Socialstyrelsens webbplats. Se [Metodguide för socialt arbete](#).
- *Kommunikationsverktyg i form av samtalsstöd* kan underlätta för barnet och för socialarbetaren att samtala om svåra ämnen. Samtalsstödet kan hjälpa barnet att beskriva sin situation och uttrycka sina känslor och hjälper till att hålla fokus på det som är viktigt att prata om i samtalet. Ett samtalsstöd är inte en bedömningsmetod utan ger just stöd för att genomföra samtalet i sig. Några exempel på samtalsstöd som många kommuner använder är Nallekort, känslkort eller Tre Hus.
- *Kommunikationsstöd* är olika sätt att stödja och komplettera talat språk. De används för att stödja kommunikation med personer som har svårigheter att förstå och uttrycka talat språk. Kommunikationsstöd kan omfatta kroppskommunikation, tecken, bild, text och digitala stöd. Begreppet används synonymt med AKK.

BBIC grundprincip om delaktighet

BBIC (Barns behov i centrum) används av alla kommuner i Sverige och är en nationellt enhetlig struktur för handläggning och uppföljning i socialtjänstens myndighetsutövning i ärenden om barn. BBIC utgår från sju vägledande grundprinciper varav en specifikt handlar om att göra barn och föräldrar delaktiga. Grundprincipen ger vägledning för socialarbetaren att vara uppmärksam på och mottaglig för på vilket sätt och i vilken omfattning barnet och föräldrarna vill vara delaktiga under hela handlägningsprocessen, från det att ärendet aktualiseras till att en insats avslutas. Delaktigheten beskrivs genom att socialsekreteraren är lyhörd för barnet önskemål, motiverar till samt skapar förutsättningar för delaktighet.

Inom denna grundprincip lyfts även betydelsen av att socialsekreteraren i sin dokumentation skriver så att barnet och föräldrarna förstår, detta som ett sätt att öka möjligheten till delaktighet. I BBIC synliggörs barnets och föräldrarnas delaktighet bland annat i beslutsunderlaget där det finns möjlighet att återge deras beskrivningar och uppfattningar[15].

Tid och kompetens

Ett av socialtjänstens svåraste uppdrag är arbetet med barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa. Personalens kompetens är därför väsentlig för att arbetet ska genomföras på ett rättssäkert sätt och ha god kvalitet.³⁴ All personal inom socialtjänsten ska ha lämplig utbildning och erfarenhet.³⁵ Men för att utföra vissa uppgifter inom socialtjänsten som gäller barn och unga finns särskilda behörighetskrav på lägsta utbildningsnivå i 25 kap. 1 § SoL.³⁶ Det är socialnämndens ansvar att den som utför arbetsuppgifterna har tillräcklig erfarenhet för uppgiften.³⁷

När det gäller personal inom vissa verksamhetsområden har Socialstyrelsen utfärdat allmänna råd för att ge närmare vägledning kring personalens utbildning och erfarenhet. Handläggare som arbetar med handläggning och uppföljning av ärenden enligt SoL bör till exempel ha kunskap om våld och andra övergrepp av eller mot närstående. Om ett ärende gäller ett barn som utsatts för eller bevittnat våld bör den som handlägger ärendet ha kunskap om hur man samtalar med barn om våld och andra övergrepp.³⁸

Det är viktigt att det finns tillräckliga resurser för att skapa goda förutsättningar för barns delaktighet. Det handlar om att kunna tillgodose alla barns rätt till delaktighet oavsett ålder, livsvillkor, förutsättningar och behov. Personalens förutsättningar och förmåga att skapa trygghet och tillit i mötet med barnet har också stor betydelse. Otillräckliga resurser är dock ett vanligt förekommande hinder för att göra barn delaktiga i praktiken. Många kommuner uppger att hög arbetsbelastning och personalbrist gör det svårt att avsätta den tid som krävs för att samtala med barn eller skapa förutsättningar för delaktighet. Denna utmaning gäller såväl möjligheten att planera, förbereda och genomföra samtal eller möten med barn som att skapa tid för reflektion eller att erbjuda möten för att ge återkoppling till barnet.

³⁴ Se proposition 2012/13:175 Vissa frågor om behörighet för personal i hälso- och sjukvården och socialtjänsten s. 52.

³⁵ Se 5 kap. 3 § SoL.

³⁶ Det handlar om arbetsuppgifter som rör bedömning av om utredning ska inledas, utredning och bedömning av behovet av insatser, eller uppföljning av beslutade insatser. Vilka krav på utbildning som gäller för utförande av sådana uppgifter framgår närmare av Socialstyrelsens föreskrifter i SOSFS 2017:79.

³⁷ Se 25 kap. 1 § andra stycket SoL.

³⁸ Se AR till 5 kap. 3 § SoL i 3 kap. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2022:39) om våld i nära relationer.

En långsiktig kompetensförsörjning och kontinuerlig kompetensutveckling är viktiga delar av en kunskapsbaserad socialtjänst. Först när kompetent personal kan tillämpa kunskap i praktiken får den verklig betydelse.³⁹

Läs mer

Läs mer om personalens kompetens i Socialstyrelsens handbok Handläggning och dokumentation – handbok för socialtjänsten samt i Utreda barn och unga – handbok för socialtjänsten.

Skapa förutsättningar för ett tillitsskapande och relationsbyggande arbete

I vissa fall kan en misstro eller rädsla för socialtjänsten utgöra ett hinder för delaktighet genom att barn och vårdnadshavare inte vill medverka i samtal eller tackar nej till fortsatt kontakt eller föreslagna insatser. Arbetssätt som syftar till att stärka barnets delaktighet under hela handlägningsprocessen och genomförandet av insatsen kan dock öka barnets känsla av trygghet och delaktighet. Tillit utgör en viktig grund för att bygga relation och förtroende och ett tillitsskapande arbete är viktigt för att få barn och deras vårdnadshavare eller andra närstående att känna sig motiverade att vilja vara delaktiga och ta emot insatser när behov finns. För att ett tillitsskapande arbete ska kunna bedrivas är det viktigt att det finns en organisation som stödjer detta.

Läs mer

Läs mer om relationens betydelse och tillvägagångssätt för att skapa en god relation mellan handläggaren och barnet i Socialstyrelsens kunskapsstöd *Att samtala med barn. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*.

Förebyggande generella insatser som att socialtjänsten är synlig och informerar om sin verksamhet på olika arenor där barn och familjer befinner sig, exempelvis förskolor, skolor, mödra- och barnavårdsmottagningar eller genom att socialtjänstens representanter finns synliga och tillgängliga ute i bostadsområden kan också bidra till ökad tillit.⁴⁰

³⁹ Socialstyrelsen (2025) Om beprövad erfarenhet i socialtjänsten.

⁴⁰ Se prop. 2024/25:89 s. 220.

Tips

Socialstyrelsens informationsmaterial:

[Socialtjänsten arbetar för barns bästa – Information för föräldrar.](#)

En modell för delaktighet kan utgöra ett stöd i arbetet

Modeller för delaktighet kan utgöra ett stöd för reflektion och utveckling. De kan vara hjälpsamma för dig som arbetar på ledande, styrande eller strategisk nivå och vill skapa bättre förutsättningar för ett långsiktigt utvecklingsarbete. Här presenteras några modeller som syftar till att stärka barnets delaktighet i kontakten med socialtjänsten. Modellerna är inte heltäckande i förhållande till gällande bestämmelser om barnets rätt till delaktighet i bland annat SoL, utan är avsedda att användas som inspiration i ett utvecklingsarbete. Läs mer om barnets rätt till delaktighet i socialtjänsten i kapitel 2.

Harts och Shiers delaktighetstrappa

Den så kallade ”delaktighetsstegen” eller ”delaktighetstrappan” (The ladder of participation) utvecklades redan på sent 1960-tal av Sherry Arnstein[17] och modifierades senare av Roger Hart under 1980 och 1990-talet[18, 19]. Till skillnad från Arnsteins ursprungliga modell, som fokuserade på vuxnas medborgardeltagande i politiska processer, anpassade Hart modellen till barns delaktighet i verksamheter som skola och samhällsplanering.

Harts delaktighetssteg omfattas av åtta nivåer. De tre lägsta nivåerna beskriver icke-delaktighet och som inkluderar former av manipulation och symbolisk delaktighet där barn inte har ett genuint inflytande, medan de högre nivåerna innebär ökande grad av inflytande och gemensamt beslutsfattande. Delaktighetsstegen involverar alltså gradvis mer verkligt inflytande där de översta nivåerna handlar om att dela makt och ansvar. När det gäller de högre nivåerna ska stegen inte alltid tolkas strikt hierarkiskt, utan vilken nivå som är lämplig beror på sammanhanget och barns förutsättningar. Modellen kan användas som ett sätt att förtydliga vad som inte är delaktighet och visa hur graden av delaktighet kan öka gradvis genom olika steg. Modellen är tänkt att användas som ett reflektionsverktyg och som ett stöd i samtal om makt och delaktighet[20]. Nedan visas Harts steg med åtta steg.

Källa: Bilden är framtagen av Socialstyrelsen och inspirerad av Hart, R. (1992) *Children's Participation: From Tokenism To Citizenship* samt Shier, H. (2001) *Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations*.

Illustrationen visar progressionen från symboliskt deltagande till verkligt inflytande i beslutsfattande enligt Harts modell genom en vertikal stega som representerar olika nivåer av barns delaktighet i beslutsprocesser. De tre nedersta stegen (1–3) markeras som **ej delaktighet**, medan de fem översta stegen (4–8) markeras som **delaktighet**.

Shiers delaktighetstrappa är en modell som bygger vidare på Harts modell och som fokuserar på de övre stegen med mer genuina nivåer av delaktighet i delaktighetsstegen [19]. Shiers modell beskriver delaktighet i form av fem steg:

1. Barn blir lyssnade till.
2. Barn får stöd i att uttrycka sina åsikter och synpunkter.
3. Barns åsikter och synpunkter beaktas.
4. Barn involveras i beslutsfattande processer.
5. Barn delar inflytande och ansvar över beslutsprocessen.

Enligt Shiers modell omfattar varje trappsteg i sin tur tre olika typer av åtagande för vuxna som möter barn i olika sammanhang, nämligen *öppningar, möjligheter och skyldigheter*. Dessa åtaganden kan beskrivas som förutsättningar för barns delaktighet kopplat till frågor som respektive åtagande väcker, till exempel till det första trappsteget *Barn blir lyssnade till*, ställs frågorna:

- Är du beredd att lyssna till barn? (Öppningar),
- Arbetar du på ett sätt som gör det möjligt att barn blir lyssnade till (Möjligheter),
- Är det ett policykrav att barn ska bli lyssnade till? (Skyldigheter).

Lundys modell för barns delaktighet

Laura Lundys modell beskriver olika delar som behöver beaktas för att möjliggöra barns delaktighet och som kan användas för att stärka barnets förutsättningar för delaktighet i kontakt med socialtjänsten[21].

Att fokus ligger på barnets rätt att uttrycka sin åsikt snarare än åsiktens kvalitet är en central poäng i Lundys modell. Modellen utgår från artikel 12 i barnkonventionen om barnets rätt att komma till tals. Modellen poängterar att denna rätt inte förutsätter att barnet har en ”mogen” eller fullt utvecklad uppfattning med vuxnas mått mätt. Det räcker att barnet kan bilda en åsikt och uttrycka den på något sätt, oavsett hur detaljerad, rationell eller logiskt sammanhängande den är[21]. Enligt Lundy är det viktigt att vuxna inte börjar värdera barns åsikter utifrån en bedömning av deras mognad eftersom det riskerar att diskvalificera barn som kanske uttrycker sig på enklare eller mindre konventionella sätt. Barn kan ha insikter, känslor eller erfarenheter som är viktiga att beakta även om de inte kan formulera dem på samma sätt som många vuxna gör.

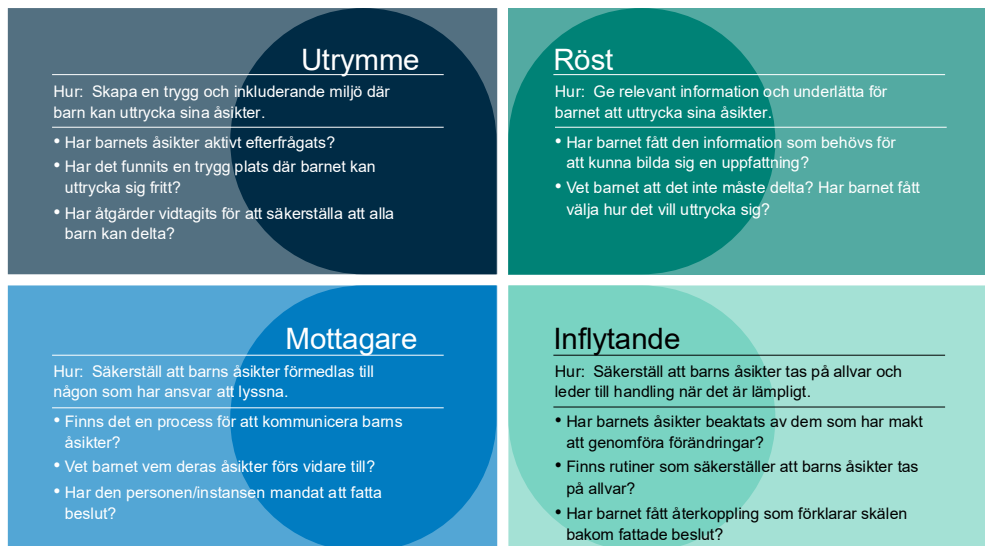
Enligt Lundys modell framställs delaktighet som något som görs i en process över tid där både barnet och den vuxne är aktiva och drivande[21]. Modellen används ofta som ett analytiskt och praktiskt verktyg för att granska om verksamheter verkligen skapar förutsättningar för barns rätt till delaktighet, snarare än att enbart erbjuda formella möjligheter att komma till tals.

Till skillnad från stegbaserade modeller är Lundys modell inte hierarkisk utan består av fyra ömsesidigt beroende delar som behöver vara uppfyllda samtidigt för att delaktighet ska kunna uppstå. Dessa utgörs av:

- Utrymme (Space): Barnet ska ges möjlighet att uttrycka sig i en miljö som känns trygg och tillåtande. Detta förutsätter att vuxna aktivt undanröjer hinder kopplade till makt, språklig förmåga, ålder och social bakgrund.
- Röst (Voice): Barn ska få stöd och hjälp att uttrycka sig utifrån sina egna förutsättningar och behov (på det sätt barnet kan), vilket inkluderar alternativa eller kompletterande kommunikationsformer. Lundy betonar också att barns tystnad kan vara meningsbärande och ska inte tolkas som brist på åsikt.
- Mottagare (Audience): Någon med beslutsmandat behöver lyssna och beakta det barnet framför. Det handlar om mottaglighet och gensvar, inte enbart att barns synpunkter samlas in.

- Inflytande (Influence): Barns perspektiv ska inte bara dokumenteras, utan faktiskt beaktas i beslutsprocesser. Lundy tydliggör dock att inflytande inte betyder att barn alltid får sin vilja igenom, utan att deras synpunkter ska vägas in på ett transparent sätt.

Illustrationen nedan visar Lundys modell med dess fyra delar.

4. Att följa upp barns delaktighet

Beslut och åtgärder som rör barn ska följas upp och utvärderas utifrån ett barnrättsperspektiv.⁴¹ Det innebär bland annat att följa upp hur barns rätt till delaktighet tillgodoses under handläggning och genomförande av insatser. Det förutsätter en tydlig och aktiv styrning på alla nivåer.⁴² Du som arbetar i en ledande, styrande eller strategisk roll inom socialtjänsten har både ett ansvar och en möjlighet att skapa förutsättningar för en lärande organisation där barns delaktighet är en integrerad del av det dagliga arbetet.

Uppföljning kan bidra till att stärka barns delaktighet i praktiken. Omvänt kan bristande uppföljning leda till att brister som rör barns delaktighet förblir oupptäckta och utan möjlighet att analyseras och hanteras på ett systematiskt sätt. Detta kapitel handlar om hur uppföljning kan bidra till att stärka barns delaktighet och syftar även till att utgöra ett stöd för ett kontinuerligt lärande i organisationen.

Uppföljning och kvalitetsutveckling

Enligt 5 kap. 1 § SoL ska verksamhet inom socialtjänsten vara av god kvalitet. Kvaliteten i verksamheten ska systematiskt och fortlöpande följas upp, utvecklas och säkras.⁴³ Socialtjänstlagen ställer också krav på att socialtjänsten bedrivs i enlighet med vetenskap och beprövad erfarenhet.⁴⁴ Beprövad erfarenhet avser kunskap som vuxit fram i verksamheten genom att kunskaper från profession och brukare har synliggjorts, värderats och systematiserats genom uppföljning, dokumentation, kritisk granskning och spridning.⁴⁵ I ett systematiskt kvalitetsarbete ingår att kunna mäta hur väl barn ges möjlighet att vara delaktiga, exempelvis genom enkäter, intervjuer med barn, statistik om genomförda samtal med barn eller genom granskning av barnutredningar. Genom att systematiskt följa upp barns delaktighet och samla in och använda barns erfarenheter och upplevelser i uppföljning och utvecklingsarbete blir barns delaktighet en del av verksamhetens kvalitetsuppföljning. På så sätt kan barns delaktighet fungera som en indikator på kvalitet i socialtjänstens arbete.

⁴¹ Se proposition 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige s. 17.

⁴² Se proposition 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige s. 17.

⁴³ Se 5 kap. 2 § SoL. Socialnämnden och den som bedriver enskild verksamhet enligt SoL eller LSS har ett ansvar att inrätta ett ledningssystem för det systematiska kvalitetsarbetet, se SOSFS 2011:9.

⁴⁴ Se 5 kap. 1 § SoL.

⁴⁵ Se prop. 2024/25:89 s. 249.

Individbaserad systematisk uppföljning

Barns delaktighet i socialtjänsten kan följas upp genom individbaserad systematisk uppföljning (ISU). ISU innebär att information från individärenden samlas in och sammanställs på gruppnivå i syfte att analysera mönster och utveckla verksamhetens kvalitet. Metoden kan öka kunskapen om vad som fungerar, vilka behov som finns och hur arbetssätt kan förbättras[22].

Uppföljningen kan också omfatta barns egna upplevelser av delaktighet och förståelse av processen, exempelvis om barn har fått information, erbjudits enskilda samtal, om återkoppling har getts samt hur barn har upplevt kontakten med socialtjänsten.

Resultaten kan synliggöra skillnader mellan grupper och utgöra underlag för analys och utveckling av verksamheten. ISU förutsätter att uppgifter från individärenden dokumenteras strukturerat så att de kan sammanställas och analyseras över tid.

I kapitel 3 beskrivs BBIC som är en struktur för handläggning, genomförande och uppföljning av enskilda ärenden om barn i socialtjänstens myndighetsutövning. Arbetssättet BBIC ger också stöd för en individbaserad systematisk uppföljning (ISU) genom att det som dokumenterats strukturerat kan sammanställas och analyseras på gruppnivå i syfte att utveckla och förbättra verksamhetens kvalitet.

Individuell uppföljning

Individuell uppföljning handlar om att följa upp om den enskilde får den insats som han eller hon är berättigad till enligt beslutet och att insatsen är av god kvalitet.⁴⁶ Även om det är någon annan än den beslutande nämnden som svarar för genomförandet av en insats har den beslutande nämnden fortfarande ansvar för att den enskilde får den beviljade insatsen och att insatsen är av god kvalitet.⁴⁷

Vid individuell uppföljning är det barnets situation och behov som är i fokus. Uppföljningen syftar till att bedöma om insatsen fungerar, om beslut behöver ändras och om barnets behov har förändrats. Det är viktigt att barn själva får uttrycka sina åsikter i samband med uppföljningar och utvärderingar av beslut och åtgärder som rör dem, till exempel om det stöd eller den vård de får.⁴⁸ Det följer också av 3 kap. 2 § SoL att barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Det kan

⁴⁶ Se proposition 2004/05:39 Kvalitet, dokumentation och anmälningsplikt i lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS), m.m. s. 19.

⁴⁷ Se bl.a. proposition 2009/10:131 Lex Sarah och socialtjänsten – förslag om vissa förändringar s. 27 och 34.

⁴⁸ Se proposition 2009/10:232 Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige s. 17.

exempelvis ske genom att socialsekreteraren samtalar med barnet om hur kontakten upplevs, om barnet har fått och förstått information samt om barnet haft möjlighet att framföra sina synpunkter.

I bland annat SoL och LVU finns några bestämmelser som uttryckligen gäller socialnämndens skyldighet att följa upp vissa beslut och på vilket sätt.⁴⁹

⁴⁹ Se bl.a. 13 kap. 10 § SoL, 22 kap. 11 § SoL och 23 kap. 6 § SoL. När det gäller insatser enligt LSS finns också en uppföljningsskyldighet kopplad till nämndens skyldighet att upprätta en individuell plan.

5. Skapa delaktighet utifrån barnets förutsättningar och behov

Detta kapitel handlar om hur personal inom socialtjänsten kan möta och tillgodose behov som är specifika för vissa barn eller grupper av barn genom att anpassa arbetssätt, bemötande och stöd utifrån varje barns individuella förutsättningar, behov och livssituation. Även om det ytterst är socialarbetarens förmåga att skapa trygga, tillgängliga och anpassade former för barns delaktighet som är i fokus, är det en viktig fråga för styrande, ledande eller strategiska nivåer inom socialtjänsten utifrån ansvaret att skapa rätt förutsättningar för arbetet.

Läs mer

För ytterligare stöd och resonemang, både kring här aktuella områden och andra aspekter av barns delaktighet, hänvisas till Socialstyrelsens kunskapsstöd *Att samtala med barn – Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården*.

Viktiga aspekter för att skapa en miljö som upplevs trygg

I kapitel redogörs för forskningen som visar att en trygg relation mellan barnet och sin socialsekreterare kan underlätta för barn att berätta om sin situation och på så sätt ge bättre förutsättningar för socialsekreteraren att bedöma barnets behov av skydd eller stöd och ge anpassade insatser. Det är därför viktigt att ha kunskap om olika faktorer som påverkar möjligheten att skapa en tillitsfull kontakt, exempelvis:

- Tid för att bygga relation
- Kontinuitet
- Lyhördhet för barnets sätt att uttrycka sig
- Ett bemötande som är respektfullt och fritt från förutfattade meningar

Det är också viktigt att barnet får återkoppling – att få veta vad som händer och hur åsikter tagits om hand[1]. Barnet behöver känna att det blivit lyssnat på och taget på allvar var vilket bland annat kan ske genom att socialarbetaren ställer följdfrågor, sammanfattar det barnet berättar och regelbundet kontrollerar att budskapet har uppfattats korrekt[23].

När ett barn har erfarenhet av våld kan det finnas behov av en särskild lyhördhet från socialarbetarens sida. För att kunna tillgodose barns behov av skydd och stöd behövs ofta att barn själva får möjlighet att vara delaktiga och berätta om sina erfarenheter. Det är dock vanligt att barn som utsatts för våld i nära relationer väljer att inte berätta om detta för utomstående[24].

Den fysiska och känslomässiga miljön där samtalet äger rum påverkar barnets vilja och förutsättningar att vara delaktigt. Otrygghet, tidspress eller brist på förberedelse kan leda till att barnet inte vågar eller kan uttrycka sin åsikt. Vissa barn kan också vara ovana vid möjligheten att få uttrycka sig eller vara delaktiga. Det är därför viktigt att ge barnet goda förutsättningar – både praktiskt och känslomässigt genom att skapa en så trygg miljö som möjligt. Trygga miljöer kan kännetecknas av:

- Barnvänliga och tillgänglighetsanpassade rum.
- Information om syftet med samtalet på ett sätt som barnet förstår.
- Tydlighet kring vad barnet kan förvänta sig i form av stöd eller andra åtgärder.
- Möjlighet till enskilda samtal om barnet önskar det.
- Möjlighet att ha vårdnadshavare eller annan trygghetsperson med under samtalet om barnet önskar det.
- Möjlighet att delta i möten på annan plats.

Läs mer

Socialstyrelsen (2020)

[Kallelser till barn i socialtjänsten. Stödmaterial och exempel.](#)

Individanpassning bidrar till ökad delaktighet och inflytande

Forskning pekar på vikten av att uppmärksamma barns särskilda behov och förutsättningar för att kunna anpassa arbetssätt och bemötandet på ett sätt som främjar delaktighet. Exempelvis kan en del barn behöva längre tid för besök medan andra behöver kortare besök uppdelat på flera tillfällen. Barns delaktighet kan ses som en relationell process som involverar barnet, socialarbetaren och den omgivande kontexten[8]. Socialarbetaren ansvarar för att anpassa information till barnet på ett sätt som tar hänsyn till individuella förutsättningar och behov. För att klara detta krävs i vissa fall särskild kunskap om särskilda behov som omfattar vissa grupper av barn, bland annat barn som talar annat modersmål än svenska och barn med funktionsnedsättningar. Särskilda anpassningar kan även behövas i mötet med barn som varit med om traumatiska upplevelser och de yngsta barnen. Nedan redogörs för behovet av anpassningar inom dessa områden.

Anpassningar för att motverka språkbarriärer

Språkbarriärer kan utgöra ett hinder för kommunikation och därmed också för delaktighet. Barn som har ett annat modersmål än svenska kan riskera att möta diskriminering i kontakter med socialtjänsten och andra myndigheter. Bristande kunskap om kulturella skillnader hos yrkesverksamma kan dessutom bidra till missförstånd och i vissa fall förstärka stereotypa föreställningar eller fördomar[25]. Att uppleva diskriminering eller fördomar kan i sin tur påverka känslan av trygghet och motverka delaktighet.

För att delaktighet ska vara möjlig för alla barn på lika villkor behöver information finnas tillgänglig på olika språk eller genom andra former av språkstöd, och barnet har vid behov rätt till tolk.⁵⁰

Säkerställa möjlighet till delaktighet oavsett funktionsförmåga

Mål och styrning i funktionshindersarbetet handlar bland annat om att säkerställa tillgängligheten och delaktigheten för barn med olika fysiska, psykiska, neuropsykiatriska och intellektuella funktionsnedsättningar och verka för alla barns lika möjligheter till utveckling och trygghet oavsett funktionsförmåga[25].

Barn med fysiska, psykiska, neuropsykiatriska eller intellektuella funktionsnedsättningar kan möta hinder genom att deras sätt att uttrycka sig på feltolkas av omgivningen. Barn kan framföra sina åsikter på olika sätt, till exempel muntligt eller skriftligt.⁵¹ Det är viktigt att betona att ett möjliggörande av delaktighet går utöver att endast föra samtal med barn. Rätten att vara delaktig behöver tillgodoses även för barn som saknar ett talat språk eller som av andra anledningar inte kan delta i samtal.

Att personal inom socialtjänsten har kunskap samt tillgång till verktyg för att förstå barnets uttryckssätt är viktigt för att kunna tillgodose individuella behov. Det är viktigt att redan från början reda ut vilka kommunikativa förutsättningar barnet har och vilka kommunikationsstöd som barnet har behov av för att kunna vara delaktig på lika villkor. Det kan handla om ett behov av bildstöd eller andra kognitiva stöd, eller alternativ och kompletterande kommunikation (AKK), tolk eller tekniska hjälpmedel. Att inte tillhandahålla de kommunikationsstöd som barnet behöver begränsar barnets rättigheter.

⁵⁰ Rätten till tolk i kontakterna med socialtjänsten gäller både barn som inte behärskar svenska och barn som har en funktionsnedsättning som allvarligt begränsar förmågan att se, höra eller tala. Se 13 § förvaltningslagen (2017:900), FL.

⁵¹ Se prop. 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga s. 37 och 135.

Informationen behöver också göras tillgänglig i olika format, till exempel lättläst, punktskrift eller med möjlighet till teckenspråk.

Negativa barndomsupplevelser kan öka behovet av stöd för att bli delaktig

Barndomstrauma kan påverka tilliten och försvåra för individer att våga lita på andra, såväl människor i deras närhet som stödjande samhällsfunktioner.

Många av de barn som blir föremål för utredning och insatser från socialtjänsten har varit med om negativa och i vissa fall traumatiska barndomsupplevelser vilket kan påverka möjligheten att känna tillit till andra och därmed även möjligheten att framföra åsikter och uttrycka behov[26]. I vissa fall har barnets föräldrar eller andra omsorgspersoner försämrade förutsättningar att ge barnet behövligt stöd genom att de har svårt att tala för sig själva eller barnet, eller genom att vara upptagna eller känslomässigt otillgängliga med anledning av egna bekymmer eller av andra skäl. Omständigheter av detta slag kan förstärka barnets beroende av professionella inom socialtjänsten för att göra sin röst hörd och få inflytande[6].

Som nämnts tidigare visar forskning om barns delaktighet att socialtjänstens uppdrag och ansvar kan skapa rädsla och osäkerhet, vilket kan minska barns vilja och möjlighet att delta aktivt[3]. Detta blir särskilt tydligt i mötet med barn som varit utsatta för våld eller andra svåra situationer. En vetskap om att socialtjänsten, inom ramen för myndighetsutövningen, kan ingripa med eller mot barnets vilja, kan göra att barn drar sig för att berätta om våldsutsatthet. Ovissheten om vilka konsekvenser det kan komma att få, om barnet anförtror sig och berättar om erfarenheter av våld, kan leda till känslan av att förlora kontrollen över situationen[24].

Erfarenheter av trauma eller våldsutsatthet kan bland annat påverka tillit, koncentrationsförmåga, minne och förmågan att uttrycka sig och svåra barndomsupplevelser kan öka behovet av ett anpassat bemötande[27]. Samtal kan behöva ske i ett lugnt tempo, med möjlighet att höra information och frågor vid upprepade tillfällen och i ett klimat som präglas av förutsägbarhet, trygghet och lyhördhet för att minska stress och undvika återaktivering av svåra upplevelser. Ett traumamedvetet förhållningssätt innebär att ge tydlig information, erbjuda valmöjligheter och säkerställa att barnet får tid och stöd att berätta om sina erfarenheter på sina egna villkor[27].

Ingen nedre åldersgräns för delaktighet

Det finns inte någon nedre åldersgräns för när barn ska få komma till tals och uttrycka sina åsikter. Barnets förmåga att förstå det som han eller hon

ska uttrycka sin åsikt om måste bedömas i varje enskilt ärende och situationen och informationen behöver anpassas utifrån det.⁵²

För att ge barnet förutsättningar att uttrycka sina åsikter behöver det finnas kunskap om och utarbetade arbetssätt inom socialtjänsten för hur barnets åsikter på bästa sätt kan hämtas in utifrån barnets ålder och mognad.⁵³ Ett rättighetsbaserat perspektiv betonar att yngre barn också kan uttrycka relevanta och kompetenta perspektiv, i synnerhet om metoderna för att inhämta barnets åsikt är anpassade utifrån barnets behov.^{54 55} Mot bakgrund av detta kan ett barns ålder anses vara en grov indikator, och ensam är den ofta otillräcklig för att avgöra vilken grad av inflytande över beslutsprocessen ett barn bör ha. På motsvarande sätt är inte heller mognad något som barnet *har*, utan något som barnet *kan visa* när omgivningen ger rätt förutsättningar. Ett barns mognad ska inte ses som ett fast tillstånd utan som relationellt och kontextuellt, och något som formas i samspelet mellan barnet, den vuxne och den specifika situationen. Det innebär exempelvis att även om ett barn har en låg ålder kan det ha uppnått en sådan mognad att det bör ges inflytande i beslutsprocesser som rör barnet[28, 29].

Det är alltså fullt möjligt att göra även yngre barn delaktiga, men det kräver både ett visst kunnande och förberedelse. Barn fattar beslut och kommunicerar sina känslor, idéer och önskemål på många olika sätt, långt innan de kan kommunicera med det talade och skrivna språkets konventioner. Delaktighet för de yngsta barnen handlar därför inte nödvändigtvis om att verbalt uttryckta åsikter, utan kan också handla om icke-verbal kommunikation såsom mimik, kroppsspråk eller lek.⁵⁶

Exempel på anpassningar för att kommunicera med de yngsta barnen är att använda bilder, symbolkort eller lekbaserade metoder. Det kan också handla om att möten hålls i barnets miljö eller i rum anpassade för lek och som inger trygghet samt att ha fler, kortare samtal snarare än ett långt.

I mötet med de yngsta barnen behövs en särskild lyhördhet för att möjliggöra relationskapande och delaktighet. Hur ett spädbarn interagerar med sin omgivning kan ge värdefull information, exempelvis genom barnets spontana reaktioner, hur barnet svarar på olika stimuli i form av leenden, röster, gester eller beröringar[23].

⁵² Se proposition 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga s. 37 och 135.

⁵³ Se prop. 2012/13:10 s. 37 och 135.

⁵⁴ FN:s barnrättskommitté, General Comment No. 12 (2009).

⁵⁵ Committee on the Rights of the Child. 2005. General Comment No. 7 (2005): Implementing child rights in early childhood., Geneva: United Nations. UN/CRC/GC/7.

⁵⁶ Committee on the Rights of the Child. 2005. General Comment No. 7 (2005): Implementing child rights in early childhood., Geneva: United Nations. UN/CRC/GC/7.

6. Reflektionsmaterial som stöd i arbetet

Här presenteras ett reflektionsmaterial som kan användas som stöd i arbetet med att analysera nuläge, identifiera utvecklingsområden och stärka det systematiska arbetet som rör barns delaktighet. Materialet är framtaget för att användas som inspiration i arbetet med att stärka barns delaktighet och kan användas som komplement till annat stöd.

Tid och kompetens

Att reflektera över	Reflektionsfrågor
Kunskap om barns rättigheter och behov är centralt för att stärka barns delaktighet. Det behövs även tid och kompetens för att omsätta kunskapen i praktiken. Tidsbrist, personalomsättning och hög arbetsbelastning kan påverka möjligheterna att främja barns delaktighet och kontinuiteten i arbetet.	Finns det behov av kompetensutveckling om exempelvis barns rätt till delaktighet och barns olika behov och förutsättningar? Vilka förutsättningar finns i verksamheten – till exempel i form av tid, arbetssätt och stöd – för att personalen ska kunna omsätta kunskap i det praktiska arbetet och skapa en trygg och tillitsfull miljö för barn? Hur anpassar vi arbetssätt och bemötande för att möjliggöra delaktighet för barn i olika åldrar, livssituationer och med olika behov och förutsättningar? Hur påverkas barns delaktighet av olika faktorer i verksamheten som exempelvis arbetsbelastning och personalomsättning?

Organisering och styrning

Att reflektera över	Reflektionsfrågor
Ett förverkligande av barns rätt till delaktighet behöver säkerställas genom ledning, styrning och organisation.	Hur säkerställs att barns rätt till delaktighet tillgodoses i verksamheten? Främjar styrning och resurser arbetet med barns delaktighet? Har förtroendevalda, chefer och medarbetare en gemensam förståelse av barns delaktighet i teori och praktik?

Uppföljning och utvärdering

Att reflektera över	Reflektionsfrågor
Uppföljning är viktig för att få kunskap om barnets delaktighet i verksamheten. Utvärdering är viktig för att bedöma resultat, för att få en djupare förståelse och för att kunna fatta bättre beslut framöver. Återföring av lärdomar är viktig för verksamhetsutveckling. Genom att analysera resultatet från uppföljningen kan verksamheten se vad som fungerar och vad som kan förbättras. När lärdomar delas skapas förutsättningar för gemensamt lärande och kvalitetsutveckling.	Hur följs barns delaktighet upp i verksamheten? Hur används resultat från uppföljning och utvärdering i utvecklingsarbete om barns delaktighet? Hur återförs lärdomar till verksamheten?

Tillgänglighet och lokaler som främjar barns delaktighet

Att reflektera över	Reflektionsfrågor
Geografiska avstånd och andra tillgänglighetsfaktorer kan påverka möjligheten för barn att vara delaktiga. Exempelvis kan möjligheten att på egen hand eller tillsammans med en vuxen eller annan trygghetsperson ta sig till och från den plats där möten äger rum, påverka möjligheten till delaktighet i praktiken, liksom den geografiska sträckan och kostnader för kollektivtrafik. Även lokalers utformning har betydelse för att skapa en trygg, välkomnande miljö och för att möta barns olika behov. Barnets kännedom om socialtjänstens verksamhet styrs bland annat av vilka kommunikationskanaler som används för informationsspridning och vilket budskap som förmedlas.	Finns möjlighet att anpassa mötesform, plats och tid utifrån barnets behov eller specifika önskemål? Främjar lokaler och mötesrum barns delaktighet? Är det en trygg och välkomnande miljö? Hur ger vi information om vår verksamhet? Är informationen tillgänglig och begriplig för barn?

Jämlikhet och särskilda anpassningar

Att reflektera över	Reflektionsfrågor
En del barn är i behov av extra stöd för att deras rätt till delaktighet ska kunna tillgodoses. Barn kan till exempel ha behov av tolk och utökat praktiskt stöd, utifrån ålder, språk eller funktionsförmåga.	Hur uppmärksammas grupper som riskerar lägre grad av delaktighet? Finns kunskap och utarbetade arbetssätt för hur barn med olika förutsättningar och behov kan göras delaktiga?

Referenser

1. Socialstyrelsen. Utreda barn och unga. Handbok för socialtjänsten. Stockholm: Socialstyrelsen; 2023.
2. Bijleveld GG, Dedding CWM, Bunders-Aelen JFG. Children's and young people's participation within child welfare and child protection services: a state-of-the-art review. *Child & Family Social Work*. 2015; 20(2):129–38.
3. McCafferty P, Garcia EM. Children's Participation in Child Welfare: A Systematic Review of Systematic Reviews. *British Journal of Social Work*. 2024; 54(3):1092–108.
4. Toros K, Falch-Eriksen A. 'i got to say two or three lines'—a systematic review of children's participation in child protective services. *Child Abuse & Neglect*. 2024.
5. Bijleveld GG, Bunders-Aelen JFG, Dedding CWM. Exploring the essence of enabling child participation within child protection services. *Child & Family Social Work*. 2020; 25(2):286–93.
6. Falch-Eriksen A, Toros K, Sindi I, Lehtme R. Children expressing their views in child protection casework: Current research and their rights going forward. *Child & Family Social Work*. 2021; 26(3):485–97.
7. Heimer M, Pettersson C. The unfinished democratisation of family service systems: parental consent and children's viewpoints on receiving support in child and family welfare in Sweden. *European Journal of Social Work*. 2023; 26(2):310–22.
8. Markström A, Andersson C, Björkhagen Turesson A, Plantin L. A collaborative process: child participation in interventions provided by Swedish child and family welfare services. *Nordic Social Work Research*. 2025; 15(1):153–66.
9. Diskrimineringsombudsmannen. Skillnader som kan utgöra risk för diskriminering? En kvalitativ studie om faktorer som påverkar socialsekreterares bedömningar och beslut inom den sociala barn- och ungdomsvården: Diskrimineringsombudsmannen; 2021.
10. Jørgensen T, Seim S, Njøs BM. How children and young people understand and experience individual participation in social services for children and young people: a synthesis of qualitative studies. *European Journal of Social Work*. 2024; 27(3):546–59.
11. Frederick J, Spratt T, Devaney J. Supportive Relationships with Trusted Adults for Children and Young People Who Have Experienced Adversities: Implications for Social Work Service Provision. *British Journal of Social Work*. 2023; 53(6):3129–45.

12. Iversen C. Predetermined participation: Social workers evaluating children's agency in domestic violence interventions. *Childhood*. 2014; 21(2):274–89.
13. Socialstyrelsen. Uppföljning av barnkonventionens genomslag vid tillämpning av LSS. Stockholm: Socialstyrelsen; 2019.
14. Jensen IB, Studsrød I, Ellingsen IT. Child protection social workers' constructions of children and childhood: An integrative review. *Child & Family Social Work*. 2020; 25:83–96.
15. Socialstyrelsen. BBIC Grundbok. Barns behov i centrum. Stockholm: Socialstyrelsen; 2023.
16. Owen LS. Signs of safety, A solution and safety oriented approach to child protection casework, Andrew Turnell & Steve Edwards, A Norton Professional Book. John Wiley & Sons Australia Ltd. 216 pp. Children Australia. 1999; 24:40 – 1.
17. Gaber J. Building “A Ladder of Citizen Participation”: Sherry Arnstein, Citizen Participation, and Model Cities. *Journal of the American Planning Association*. 2019; 85:1–14.
18. Hart R. Children's Participation: From Tokenism To Citizenship. *Innocenti Essays*. 1992; 4.
19. Shier H. Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children & Society*. 2001; 15:107–17.
20. Hart R. Stepping back from “The ladder”: Reflections on a model of participatory work with children. 2008. s. 19–31.
21. Lundy L. 'Voice' is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal - BR EDUC RES J*. 2007; 33:927–42.
22. Socialstyrelsen. Om – Individbaserad systematisk uppföljning i socialtjänsten Stockholm: Socialstyrelsen; 2022.
23. Socialstyrelsen. Att samtala med barn. Kunskapsstöd för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och tandvården. Stockholm: Socialstyrelsen; 2018.
24. Thulin J, Kjellgren C, Nilsson D. Children's Disclosure of Physical Abuse - The Process of Disclosing and the Responses from Social Welfare Workers. *Child Care in Practice*. 2020; 26(3):285–99.
25. Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2024. Myndigheten för delaktighet; 2025.
26. Brown D. Childhood experiences, growing up 'in care,' and trust: A quantitative analysis. *Children and Youth Services Review*. 2023; 144:1–14.
27. Williams HN, Farley B. Trauma-informed care. *Seminars in Pediatric Neurology*. 2024; 50:101139.

28. Mattsson T. Barnet och rättsprocessen: rättssäkerhet, integritetsskydd och autonomi i samband med beslut om tvångsvård. 2022.
29. Juul R, Husby IS, Kaalvik H, Salkauskiene I. Characteristics of the Qualitative Research on Inclusion of the Youngest Children in Child Welfare and Protection Work Processes: A Qualitative Systematic Review. *Child & Family Social Work*. 2025; 31:621–35.

Metodbilaga

Uppdraget har genomförts i två delar, dels en kartläggning och analys av barns delaktighet inom socialtjänsten 2024/2025 dels framtagande av material och vidtagna åtgärder 2025/2026.

Inför och under Socialstyrelsens *Kartläggning av barns delaktighet i ärenden inom socialtjänstens barn- och ungdomsvård - Resultat och analys*⁵⁷, fördes dialog med forskare, Barnombudsmannen, Myndigheten för delaktighet och Sveriges kommuner och regioner (SKR) för att stämma av tillgänglig kunskap och möjliga metoder för att samla in underlag i uppdraget.

Datainsamling pågick under våren och hösten 2024 och omfattade både kvalitativa och kvantitativa uppgifter. Följande metoder användes för att inhämta information:

- En genomgång av litteratur för att ta del av aktuell forskning och andra studier/rapporter inom området. Litteraturgenomgången omfattar även systematiska översikter om barns och ungas egna erfarenheter av delaktighet i kontakt med socialtjänsten. (Se nedan för mer utförlig beskrivning av litteraturgenomgången).
- Intervjuer med socialsekreterare och familjebehandlare från socialtjänsten i ett urval av kommuner.
- En enkät till landets kommuner och stadsdelar.

Syftet med kartläggningen var att få kunskap om i vilken utsträckning barn och unga är delaktiga i ärenden inom socialtjänstens barn- och ungdomsvård, med fokus på barn som utsatts för våld eller befinner sig i andra sårbara situationer. Kartläggningen utgick från följande frågeställningar:

1. I vilken utsträckning som barn och unga är delaktiga
 - i utredningar
 - i utformning och planering av öppna insatser, samt
 - under genomförande och uppföljning av öppna insatser.
2. I vilken utsträckning information som barn och unga har lämnat under utredningen överförs till den aktör som genomför öppna insatser
3. Identifiera hinder för barns och ungas delaktighet samt åtgärder

⁵⁷ Socialstyrelsen (2026) Kartläggning av barns delaktighet i ärenden inom socialtjänstens barn- och ungdomsvård. Resultat och analys.

Resultat och analys av kartläggningen presenterades muntligen i samband med delredovisning av uppdraget och publiceras i form av en rapport vid uppdragets slut.

Under 2025/2026 har ett flertal digitala dialogmöten hållits med representanter från kommuner och regioner, myndigheter och civilsamhället för att inhämta synpunkter på kartläggningens resultat samt reflektioner och förslag kring tänkbara vägval vid fortsatt kunskapsspridning inom ramen för uppdraget. Dialogmötena har hållits med:

- utvecklingsledare från sammanlagt fyra regioner; Gotland, Jönköping, Skåne och Jämtland-Härjedalen (upprepade tillfällen).
- representanter för Inspektionen för vård och omsorg (IVO), Myndigheten för delaktighet (MFD), Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF), Barnombudsmannen (BO), Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFOF) och Barnafrid vid Linköpings universitet.
- representanter för civilsamhällesorganisationerna BRIS, Rädda Barnen, Maskrosbarn, Barnrättsbyrån, SKR samt Akademikerförbundet SSR.

Kartläggningens resultat presenterades även för Socialstyrelsens Råd för barn och unga under hösten 2025. Vid detta tillfälle inhämtades rådets tankar och synpunkter kring Socialstyrelsens kartläggning och om aktuella behov kopplat till barns delaktighet. Rådets synpunkter har använts i den fortsatta analysen och i utvecklingen av stödmaterial.

Vidare har ytterligare synpunkter inhämtats vid framtagandet av kunskapsstödet *Socialstyrelsens kunskapsstöd för att stärka barns delaktighet i socialtjänsten*, genom ett remissförfarande till MFD, BO och Barnafrid vid Linköpings universitet.

Litteratursökning

En systematisk kartläggning för identifiering av vetenskapligt underlag har genomförts med syfte att utgöra ett kunskapsunderlag för uppdraget.

Denna kartläggning har omfattat systematiska översikter om barns delaktighet inom socialtjänsten, med fokus på bland annat hinder och möjligheter samt studier som specifikt belyser och är baserade på barns egna erfarenheter.

En systematisk litteratursökning gjordes i följande databaser: SocIndex, CINAHL, ERIC, PsycInfo, PsycArticles (samtliga via EBSCO), Social Science Premium Collection (ProQuest).

Avgränsningar i den systematiska litteratursökningen gjordes avseende publiceringsår (från 2014), språk (Svenska, engelska, norska, danska), och geografisk avgränsning (Norden samt ytterligare några länder).

Sammantaget gjordes en relevansbedömning av 109 systematiska översikter. Av dessa bedömdes 10 st som relevanta för uppdraget.

Relevansbedömningen genomfördes av ansvarig utredare. Några av dessa relevansbedömningar (stickprov) gjordes av två utredare på Socialstyrelsen var för sig.

Dessa tio systematiska översikter kvalitetsgranskades sedan av två utredare på Socialstyrelsen, med stöd av medarbetare på Statens beredning för medicinsk och social utvärdering (SBU). Av dessa tio systematiska översikter har åtta sammanställts, analyserats och används som underlag i uppdraget.

Den systematiska litteratursökningen har kompletterats genom att relevanta primärstudier identifierats via referenslistor i valda översikter. Vidare har ytterligare, i huvudsak svenska, primärstudier och även grå litteratur beaktats efter dialog med myndigheter, civilsamhällesorganisationer och Socialstyrelsens råd för barn och unga.

Utöver detta omfattas Socialstyrelsens tidigare arbeten om barns delaktighet i underlaget, inklusive tidigare sammanställd kunskap om arbetssätt och verktyg inom området.

Stärka barns delaktighet (artikelnr 2026-3-10078)
kan laddas ner från socialstyrelsen.se/publikationer.